

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

КУЗЬМИК ЮРІЙ ЮРІЙОВИЧ

**ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ФАКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ**

Спеціальність: 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма:

«Політологія»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

**ЛЮБЧУК ВАЛЕНТИНА
ВАСИЛІВНА,**

кандидат соціологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та

публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В. ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Кузьмик Ю. Ю. Енергетична безпека як фактор зовнішньої політики України в умовах російської агресії. Кваліфікаційна робота на правах рукопису на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 052 - Політологія. Волинський національний університет імені Лесі Українки, кафедра політології та публічного управління. Луцьк, 2025. Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент Любчук В. В.

Магістерська робота присвячена комплексному дослідженню енергетичної безпеки України як ключового фактору формування зовнішньої політики держави в умовах російської агресії. У роботі розкрито вплив воєнних дій на функціонування та стійкість національної енергетичної системи, проаналізовано масштаби руйнування енергетичної інфраструктури та визначено основні загрози, що формують сучасний безпековий контекст. Особливу увагу приділено стратегіям адаптації та модернізації енергосистеми, міжнародній співпраці, євроінтеграційному курсу України, інтеграції до енергетичного простору ЄС та ролі енергетичної дипломатії у забезпеченні підтримки з боку партнерів.

У роботі розглядаються перспективи розвитку відновлюваної та водневої енергетики, цифровізації енергетичного сектору, підвищення кіберстійкості енергетичної інфраструктури, а також потенціал України як майбутнього експортера енергоресурсів до ЄС. На основі аналізу стратегічних документів, нормативно-правової бази та міжнародного досвіду запропоновано практичні рекомендації щодо зміцнення енергетичної незалежності України та формування ефективної зовнішньої політики у післявоєнний період.

Ключові слова: енергетична безпека, зовнішня політика, російська агресія, енергетична дипломатія, Європейський Союз, ENTSO-E, відновлювана енергетика, воднева енергетика, кібербезпека.

SUMMARY

Kuzmyk Y. Y. Energy security as a factor of Ukraine's foreign policy in the conditions of Russian aggression. Manuscript of thesis for the degree of Master in Specialty 052 - Political Science. Lesya Ukrainka Volyn National University, Department of Political Science and Public Administration. Lutsk, 2025. Scientific advisor: PhD in Sociology, Associate Professor Liubchuk V.

The master's thesis provides a comprehensive analysis of Ukraine's energy security as a key factor shaping the state's foreign policy amid ongoing Russian aggression. The research examines the impact of military actions on the functioning and resilience of Ukraine's energy system, assesses the scale of damage to energy infrastructure, and identifies major threats that define the current security environment. Particular attention is given to strategies for adaptation and modernization of the energy sector, international cooperation, Ukraine's European integration course, integration into the EU energy market, and the role of energy diplomacy in mobilizing international support.

The study explores the prospects for the development of renewable and hydrogen energy, digitalization of the energy sector, strengthening cyber resilience of critical infrastructure, and Ukraine's potential as a future exporter of energy resources to the European Union. Based on the analysis of strategic documents, national legislation, and international best practices, the thesis offers practical recommendations aimed at reinforcing Ukraine's energy independence and enhancing its foreign policy capabilities in the post-war period.

Keywords: energy security, foreign policy, Russian aggression, energy diplomacy, European Union, ENTSO-E, renewable energy, hydrogen energy, cyber resilience.

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження енергетичної безпеки як чинника зовнішньої політики	
1.1. Сутність та структура енергетичної безпеки держави.....	10
1.2. Енергетична безпека у системі національної та міжнародної безпеки.....	13
1.3. Теоретичні підходи до аналізу впливу енергетичної політики на зовнішньополітичний курс держави.....	15
1.4. Політичні аспекти забезпечення енергетичної безпеки України.....	18
РОЗДІЛ 2. Стан та основні виклики енергетичної безпеки України в умовах російської агресії	
2.1. Еволюція енергетичної політики України: від пострадянської залежності до європейської інтеграції.....	22
2.2. Вплив російської агресії на енергетичну інфраструктуру та безпеку України.....	24
2.3. Державна політика т механізми зміцнення енергетичної безпеки в умовах війни.....	27
2.4. Європейський та міжнародний досвід забезпечення енергетичної безпеки: уроки для Уккріни	30
РОЗДІЛ 3. Енергетична безпека як пріоритет зовнішньої політики України	
3.1. Енергетична безпека як чинник формування зовнішньополітичного курсу України.....	34
3.2. Європейська інтеграція та енергетична дипломатія у формуванні енергетичної безпеки.....	37
3.3. Інноваційні та технологічні орієнтири енергетичної безпеки України.....	40
3.4. Перспективи формування енергетично незалежної України у післявоєнний період.....	43
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що енергетична безпека в сучасному світі стала ключовим чинником політичного суверенітету, економічного розвитку та національної стабільності держав. Енергетичні ресурси, маршрути їх транспортування та контроль над енергетичною інфраструктурою дедалі частіше виступають не лише економічними, а й політичними інструментами впливу. Енергетика перетворилася на важливий елемент геополітичної боротьби, від якого залежать міжнародні відносини, національна безпека та зовнішня політика держав. Для України питання енергетичної безпеки має особливе значення, оскільки саме енергетичний чинник став одним із інструментів тиску з боку Російської Федерації. Починаючи з 1990-х років, залежність від імпорту російських енергоносіїв створювала не лише економічні, а й політичні ризики. Після 2014 року, а особливо після початку повномасштабної війни 2022 року, енергетична безпека набула стратегічного виміру, ставши частиною національної оборонної політики та дипломатичної діяльності держави. Росія активно використовує енергетичні ресурси як зброю — шляхом руйнування енергетичної інфраструктури, шантажу постачанням газу, блокування експорту електроенергії, дестабілізації енергоринку. У цих умовах енергетична безпека стала не лише технічним чи економічним завданням, а елементом зовнішньої політики та державного управління. Від рівня стійкості енергосистеми залежить політична незалежність України, її можливості для євроінтеграції та міжнародного співробітництва. Підвищення енергетичної стійкості є також умовою для виконання міжнародних зобов'язань України у межах. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, участі в Енергетичному Співтоваристві та інтеграції до спільного європейського енергоринку. Таким чином, дослідження енергетичної безпеки як фактору зовнішньої політики має

не лише наукове, але й практичне значення для формування державної політики у післявоєнний період.

Стан наукової розробленості проблеми. Проблематика енергетичної безпеки активно досліджується як у вітчизняній, так і в зарубіжній науці. У працях українських науковців — М. Гончара, О. Власюка, С. Ісаєва, О. Соловєя, В. Дорошенка — енергетична безпека розглядається у контексті національної безпеки, зовнішньої політики та державного управління. Дослідники аналізують геополітичні аспекти енергетичних відносин України, взаємодію з Європейським Союзом, а також наслідки російського енергетичного впливу. Значну увагу проблемі приділяють і зарубіжні фахівці — W. Konończuk, M. Siddi, J. Stern, D. Yergin — які досліджують питання енергетичної дипломатії, енергетичної безпеки ЄС, а також формування глобальних енергетичних ринків. У їхніх працях простежується думка, що сучасна енергетична політика є частиною ширшої системи міжнародної безпеки. Разом із тим, у науковій літературі залишається недостатньо висвітленим питання взаємозв'язку між енергетичною безпекою та зовнішньополітичним курсом України в умовах війни, а також роль енергетичної дипломатії у реалізації національних інтересів. Саме ці аспекти становлять основний науковий внесок даного дослідження. Методологічну базу роботи становлять принципи системного, інституційного, структурно-функціонального та порівняльного аналізу. Використано історико-політичний метод для вивчення еволюції енергетичної політики України, а також метод аналізу державної політики — для визначення механізмів формування енергетичної стратегії. Застосовано елементи контент-аналізу нормативно-правових актів ЄС і України, документів міжнародних організацій (ЄС, ІЕА, NATO Energy Security COE) та аналітичних звітів. Метод сценарного прогнозування використано для оцінки перспектив розвитку енергетичної безпеки у післявоєнний період. Джерельна та нормативно-правова база

дослідження. Основу джерельної бази становлять Конституція України, закони України «Про національну безпеку», «Про ринок електричної енергії», «Про енергозбереження», а також Енергетична стратегія України до 2035 року. Використано міжнародні документи — Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, REPowerEU Plan, Європейський зелений курс, Стратегію енергетичної безпеки ЄС, матеріали Енергетичного Співтовариства, Міжнародного енергетичного агентства (IEA) та Світового банку. Додатково використано статистичні дані, звіти Міністерства енергетики України, аналітичні матеріали Центру глобалістики «Стратегія XXI», а також дослідження українських та іноземних експертів. Наукова новизна полягає у комплексному підході до розуміння енергетичної безпеки як складової зовнішньої політики України в умовах війни, а також у визначенні ролі енергетичної дипломатії як інструменту реалізації національних інтересів. Запропоновано авторське бачення структури енергетичної політики держави в післявоєнний період та напрямів її модернізації відповідно до європейських стандартів.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі енергетичної безпеки як фактору зовнішньої політики України в умовах російської агресії з урахуванням європейських стандартів.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. Розкрити зміст поняття «енергетична безпека» та його місце у структурі національної безпеки;
2. З'ясувати яку роль відіграє енергетична безпека в системах національної та міжнародної безпеки;
3. Проаналізувати теоретичні підходи до аналізу впливу енергетичної політики на зовнішньополітичний курс держави;
4. Визначити політичні аспекти забезпечення енергетичної безпеки України;

5. Простежити становлення енергетичної політики України: від пострадянської залежності до європейської інтеграції;
6. Визначити яким чином енергетичний чинник постає інструментом політичного тиску;
7. Встановити як російська агресія 2014 та 2022 років вплинула на енергетичну інфраструктуру України;
8. Проаналізувати напрями державної політики у сфері енергетичної безпеки в умовах війни;
9. Виявити який вплив здійснює енергетична безпека на формування зовнішньополітичного курсу України;
10. Розкрити роль європейської інтеграції та енергетичної дипломатії в формуванні енергетичної безпеки;
11. Проаналізувати характер співпраці України з міжнародними партнерами у сфері енергетичної безпеки;
12. Розглянути перспективи формування енергетично незалежної України у післявоєнний період.

Об’єкт дослідження – енергетична безпека як складова зовнішньої політики України.

Предмет дослідження – політичні механізми, інституційні засади та зовнішньополітичні інструменти забезпечення енергетичної безпеки України.

Практичне значення результатів роботи полягає у можливості їх використання при розробці стратегічних документів з енергетичної безпеки та навчальній роботі щодо освітніх компонент спеціальності «Політологія».

Структура магістерської роботи Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 51 сторінку.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИКА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Сутність та структура енергетичної безпеки держави

Енергетична безпека є однією з ключових складових національної безпеки, оскільки стабільне забезпечення держави енергоресурсами є необхідною умовою її соціально-економічного розвитку, політичної стабільності та міжнародної суб'єктності. У сучасному світі енергетика перетворилася на один із головних чинників геополітичного впливу, а володіння енергоресурсами — на інструмент зовнішньої політики [1, с. 184]. Поняття «енергетична безпека» розглядається науковцями як багатовимірне явище, що поєднує економічні, технічні, політичні та екологічні аспекти [3, с.312]. На думку більшості дослідників (О. Суходоля, В. Омельченка, І. Кірюшиної, О. Кузьменка), енергетична безпека полягає у здатності держави гарантувати надійне, економічно ефективне та екологічно безпечне забезпечення енергетичними ресурсами всіх сфер життєдіяльності суспільства, незалежно від зовнішніх або внутрішніх загроз. В офіційному визначенні, закріпленому в Енергетичній стратегії України до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», енергетична безпека — це стан захищеності громадян, суспільства, держави, підприємств паливно-енергетичного комплексу від загроз у сфері енергетики, що забезпечує стале функціонування економіки та соціальної сфери у нормальних і кризових умовах [25]. Таким чином, енергетична безпека не зводиться лише до наявності достатніх запасів енергоносіїв. Вона передбачає здатність держави

ефективно управляти всіма елементами енергетичного циклу — від видобутку й транспортування до розподілу та споживання енергії [9].

Більшість наукових підходів виокремлюють кілька ключових складових енергетичної безпеки:

1. Ресурсна безпека — наявність достатніх власних енергетичних ресурсів або стабільних зовнішніх постачальників. Для України це питання критично важливе через історичну залежність від імпорту газу та нафти.

2. Інфраструктурна безпека — технічна надійність систем видобутку, транспортування, зберігання та постачання енергоресурсів. В умовах війни саме ця складова набула особливої ваги через атаки на енергетичну інфраструктуру.

3. Економічна безпека — забезпечення доступності енергоресурсів для споживачів за прийнятними цінами та ефективність використання енергії в національній економіці.

4. Екологічна безпека — мінімізація шкідливого впливу енергетичного сектору на довкілля, впровадження «зелених» технологій, розвиток відновлюваних джерел енергії.

5. Інституційна безпека — наявність ефективної системи державного управління енергетичною сферою, прозорого законодавства та контролю за ринком.

6. Міжнародна складова — інтеграція до міжнародних енергетичних структур (ЄС, Енергетичне співтовариство, ІЕА), участь у спільних проєктах, диверсифікація джерел і маршрутів постачання.

Сутність енергетичної безпеки полягає у здатності держави забезпечити баланс між попитом та пропозицією енергоресурсів, зберігаючи при цьому політичну незалежність та економічну стабільність. Це означає, що держава повинна не лише мати доступ до енергії, але й контролювати процеси, пов'язані з її ціноутворенням, транспортуванням і використанням. Важливою рисою енергетичної безпеки є її динамічний характер — вона не є сталою величиною, а постійно змінюється залежно від політичних, технологічних і геоекономічних факторів. У періоди криз, війн або економічних потрясінь рівень енергетичної безпеки різко знижується, що впливає на всі інші аспекти національної безпеки [6, с.92]. В умовах російської агресії енергетична безпека України має не лише економічне, а й стратегічне значення. Росія тривалий час використовувала енергоресурси як засіб політичного тиску, обмежуючи постачання газу, маніпулюючи цінами або створюючи штучні енергетичні кризи. Відтак, для України енергетична незалежність стала питанням не лише економічної ефективності, а й суверенітету держави.

Енергетична безпека безпосередньо впливає на формування зовнішньої політики держави. Країни, які володіють власними енергоресурсами або контролюють стратегічні маршрути їх транспортування, мають значно більший вплив на міжнародній арені. У цьому контексті забезпечення енергетичної незалежності України визначається одним із пріоритетів державної стратегії національної безпеки та зовнішньополітичного курсу на європейську інтеграцію. Україна поступово переходить від статусу транзитної держави до активного учасника європейського енергетичного ринку. Цьому сприяє інтеграція української енергосистеми з європейською мережею ENTSO-E, реформування внутрішнього енергетичного сектору, розвиток відновлюваних джерел енергії та підвищення енергоефективності.

Таким чином, енергетична безпека постає не лише складовою економічної політики, але є одним із найважливіших інструментів

зовнішньополітичного позиціонування України. Забезпечення незалежності в енергетичній сфері є передумовою політичної автономії, зміцнення державного суверенітету та розвитку стратегічного партнерства з європейськими країнами [30].

1.2. Енергетична безпека у системі національної та міжнародної безпеки

Енергетична безпека є невід’ємною складовою системи національної безпеки, оскільки стабільне енергопостачання є базовою умовою функціонування економіки, державного управління, промисловості та життєзабезпечення населення. Будь-які порушення в енергетичній сфері можуть призвести до соціальної напруги, економічної дестабілізації, зниження обороноздатності та політичних ризиків [49; 50]. Згідно зі Стратегією національної безпеки України (2020 р.), енергетична безпека визначається як здатність держави забезпечувати надійне та ефективне функціонування енергетичної системи в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів. Вона прямо впливає на економічну, екологічну, технологічну та навіть воєнну безпеку держави [47; 48]. У структурі національної безпеки енергетична безпека виконує системоутворюючу функцію, оскільки енергоресурси забезпечують життєдіяльність усіх галузей економіки. Недостатній рівень енергетичної безпеки створює умови для політичного тиску, втрати економічної незалежності та підриву державного суверенітету [49].

До основних загроз енергетичної безпеки можемо віднести такі: надмірну залежність від імпорту енергоносіїв; застарілість енергетичної інфраструктури; монополізацію енергетичних ринків; зовнішній енергетичний тиск (з боку Російської Федерації); низький рівень енергоефективності; корупційні ризики у сфері енергетичного управління. У свою чергу, система забезпечення національної безпеки України передбачає, що енергетична безпека повинна гарантувати

функціонування ряду напрямів: надійність постачання енергоресурсів для потреб економіки та населення; стійкість енергетичної інфраструктури до фізичних кібератак; енергетичну незалежність шляхом диверсифікації джерел і маршрутів постачання, а також конкурентоспроможність енергетичного сектору та його інтеграцію з європейським ринком. В результаті, енергетична безпека є одночасно економічним ресурсом і політичним щитом держави, що дозволяє мінімізувати зовнішні ризики та посилювати стабільність політичної системи.

У глобальному вимірі енергетична безпека є не лише національною, а й міжнародною проблемою. Світова економіка залежить від енергетичних потоків, а боротьба за доступ до джерел енергії часто стає причиною геополітичних конфліктів. Саме тому питання енергетичної стабільності є центральним у діяльності таких міжнародних організацій, як Міжнародне енергетичне агентство (IEA), Європейське енергетичне співтовариство та Організація Об'єднаних Націй (ООН) [11; 12; 17]. Для України інтеграція в міжнародну систему енергетичної безпеки має стратегічне значення [17; 27]. З 2011 року держава є членом Енергетичного Співтовариства ЄС, що передбачає приведення українського законодавства до норм Третього енергетичного пакета ЄС — тобто лібералізацію ринку, відокремлення функцій постачання і транспортування газу та електроенергії, підвищення прозорості та конкуренції. Російська агресія 2014 року та повномасштабне вторгнення у 2022 році продемонстрували, що енергетика стала одним із ключових фронтів війни [4; 41; 43]. Системні атаки на енергетичну інфраструктуру, знищення ТЕС, ГЕС, ліній електропередач, спроби шантажу газом і нафтою показали, що енергетична безпека нерозривно пов'язана з воєнною та політичною. Водночас ці виклики стимулювали глибоку трансформацію енергетичної політики України. У 2022 році українська енергосистема була повністю синхронізована з європейською мережею ENTSO-E, що дозволило зменшити енергетичну залежність від росії, стабілізувати електропостачання та навіть експортувати електроенергію до ЄС у періоди надлишку [45; 48]. У

міжнародному контексті енергетична безпека України є також складовою регіональної стабільності у Східній Європі, адже через територію держави проходять транзитні маршрути газу, нафти та електроенергії між Європою та Азією. Тому стабільність української енергосистеми впливає на безпеку всього регіону. Енергетична безпека дедалі більше виступає інструментом зовнішньої політики. Для країн-експортерів енергії — це засіб впливу на партнерів; для країн-імпортерів — засіб зміцнення співпраці та диверсифікації. У випадку України енергетична політика стала важливою частиною дипломатії: підписання Угоди про асоціацію з ЄС, участь у ініціативі «Тримор'я», проекти зі США, Канадою та Польщею щодо постачання LNG (скрапленого газу) — все це спрямоване на зміцнення енергетичної незалежності [27; 28; 41].

Отже, енергетична безпека в системі національної та міжнародної безпеки має подвійний характер: вона одночасно є внутрішнім чинником стабільності та зовнішнім інструментом зміцнення міжнародних позицій держави. Для України це питання є екзистенційним, адже від рівня енергетичної безпеки безпосередньо залежить політична самостійність, економічна стійкість і здатність протистояти зовнішній агресії.

1.3. Теоретичні підходи до аналізу впливу енергетичної політики на зовнішньополітичний курс держави

Енергетична політика сучасних держав тісно пов'язана із зовнішньополітичними процесами, оскільки енергоресурси мають не лише економічну, а й стратегічну цінність [1; 3; 9]. Контроль над джерелами енергії, маршрутами їх транспортування та умовами доступу до енергетичних ринків безпосередньо впливає на розстановку сил у міжнародних відносинах. Теоретичний аналіз цього впливу потребує застосування провідних концепцій

політичної науки та теорії міжнародних відносин, серед яких — реалізм, лібералізм, неінституціоналізм і конструктивізм [2; 5; 9; 41]. Розглянемо ці концепції детальніше. Згідно з теорією політичного реалізму (Г. Моргентау, К. Волтц, Д. Ная), основним мотивом дій держав на міжнародній арені є боротьба за владу, ресурси та безпеку [7; 9]. У цьому контексті енергетика розглядається як інструмент політичного впливу і навіть як форма «м'якої сили». Реалісти наголошують, що контроль над енергоресурсами або над шляхами їх транспортування є важливим елементом державної могутності. Саме тому енергетичні конфлікти (газові війни, обмеження експорту, блокади) тлумачаться не як економічні суперечки, а як вияви геополітичного протистояння. У контексті України цей підхід дозволяє зрозуміти політику російської Федерації, яка систематично використовує енергетику як інструмент впливу. Газові кризи 2006, 2009 та енергетичні шантажі після 2014 року підтвердили, що контроль над енергопостачанням може слугувати формою політичного тиску [1; 39; 45]. Таким чином, у межах реалізму енергетична безпека України розглядається як частина воєнно-політичного балансу, де головним завданням є мінімізація залежності від потенційного противника та формування власних енергетичних можливостей.

У свою чергу ліберальна школа (Р. Кеохейн, Дж. Най, І. Валлерстайн) наголошує на взаємозалежності держав і ролі міжнародної співпраці як чинника забезпечення безпеки. Енергетична політика, відповідно до цього підходу, повинна базуватися не на конфронтації, а на координації дій, створенні спільних ринків, інституцій та механізмів регулювання [27; 28; 29]. Для України цей підхід проявляється у прагненні інтегруватися до європейського енергетичного простору, приєднатися до Енергетичного співтовариства ЄС та впроваджувати норми Третього енергетичного пакета. Це дозволяє не лише зміцнити енергетичну стійкість, а й підвищити міжнародну довіру до держави як надійного партнера. Якщо слідувати ліберальній логіці, то енергетична безпека може бути досягнута

такими шляхами, як: диверсифікація джерел постачання, створення відкритих енергетичних ринків, розвиток спільних інституцій і стандартів (наприклад, ENTSO-E, Energy Community), запровадження спільних проектів із відновлювальної енергетики. Отже, ліберальний підхід підкреслює кооперативний характер енергетичної дипломатії України та орієнтацію на взаємовигідне партнерство із західними державами.

Звернемося до аналізу неоінституціоналізму та конструктивізму. Неоінституціоналізм (Д. Норт, Р. Кеохейн) зосереджується на ролі інститутів, норм і правил, що формують поведінку держав у міжнародних відносинах. У сфері енергетичної політики інституції (наприклад, ЄС, МЕА, СОТ, ООН) створюють механізми координації, знижують ризики конфліктів та забезпечують передбачуваність дій учасників [18; 27; 29]. Для України цей підхід проявляється у прагненні гармонізувати своє енергетичне законодавство з європейським, а також у створенні внутрішніх інституцій для контролю, прозорості й регулювання ринку енергоресурсів (наприклад, НКРЕКП, Держенергоефективність). Такі кроки не лише зміцнюють внутрішню стабільність, а й створюють основу для довгострокових зовнішньополітичних союзів. Щодо конструктивістського підходу, яскравими представниками якого є Вендт О. та Онюф Н., то у ньому додається соціокультурний вимір. Він пояснює, що енергетична політика формується не лише інтересами, а й ідентичністю держави, її цінностями, історичним досвідом і політичними наративами [2; 9; 41]. Для України після 2014 року енергетична незалежність набула символічного та ідеологічного значення, ставши частиною національної самоідентифікації та зовнішньополітичної стратегії європейського вибору.

Таким чином, головними ідеями реалізму є боротьба за владу, контроль над ресурсами як форма безпеки та протидія енергетичному тиску РФ, диверсифікація постачань. Лібералізм спрямований на взаємозалежність і співпрацю між

державами, а також євроінтеграцію, розвиток партнерства і спільні енергетичні ринки. Неоінституціоналізм надає вагомого значення правилам, інститутам і нормам, а також участі у міжнародних енергетичних структурах. В основі конструктивізму лежить формування національної ідентичності через енергетичну незалежність.

Аналіз теоретичних підходів свідчить, що енергетична політика є складним феноменом, який одночасно поєднує матеріальні (ресурси, інфраструктуру) та нематеріальні (цінності, ідеї, інституції) чинники. Для України всі ці підходи є релевантними: реалізм пояснює необхідність оборонної стратегії проти енергетичного тиску, лібералізм — орієнтацію на інтеграцію з ЄС, неоінституціоналізм — побудову прозорої системи управління, а конструктивізм — формування нової енергетичної ідентичності незалежної держави. Таким чином, енергетична безпека в українському контексті є політико-ціннісним явищем, що визначає зміст і спрямування зовнішньої політики в умовах російської агресії.

1.4. Політичні аспекти забезпечення енергетичної безпеки України

Політичні аспекти енергетичної безпеки займають центральне місце у системі державного управління, оскільки саме політична влада визначає стратегію розвитку енергетичного сектору, формує законодавчу базу, ухвалює рішення щодо міжнародного партнерства і визначає пріоритети зовнішньої політики у сфері енергетики [1; 3; 6; 25]. В умовах російської агресії енергетична безпека для України перетворилася з економічного питання на ключовий політичний чинник національного виживання та державного суверенітету. Енергетика стала не лише галуззю господарства, а й інструментом геополітичного протистояння.

З часу відновлення незалежності політична еліта України стикалася з подвійним викликом — необхідністю реформування застарілої енергетичної системи та збереженням енергетичної незалежності. Впродовж тривалого часу енергетичний сектор залишався сферою впливу російських корпорацій, що створювало системну політичну залежність [1; 6; 39]. Після 2014 року, коли розпочалася збройна агресія РФ, енергетична безпека була офіційно визначена як пріоритет національної безпеки. Інформацію щодо цього знаходимо у дяді документів, зокрема: Стратегії національної безпеки (2020 р.), Енергетичній стратегії України до 2035 року, Концепції розвитку газового ринку України (2015 р.), Законі України «Про ринок електричної енергії» 92017 р.). Ці документи визначають основні напрями державної політики — підвищення енергоефективності, розвиток внутрішнього ринку, створення конкурентного середовища, підтримку відновлюваних джерел енергії та диверсифікацію джерел постачання. Таким чином, енергетична безпека стала складовою політичної стратегії модернізації держави. Забезпечення енергетичної безпеки реалізується через діяльність відповідних політичних інститутів. В Україні до них належать: Верховна Рада України, яка формує законодавчу базу у сфері енергетики та контролює діяльність уряду; Кабінет Міністрів України, що розробляє і реалізує державну політику у сфері енергетики; Міністерство енергетики України — головний орган виконавчої влади, який координує питання видобутку, транспортування та використання енергоносіїв; Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП); Рада національної безпеки і оборони України (РНБО), яка визначає стратегічні пріоритети та реагує на загрози енергетичній стабільності; НАК «Нафтогаз України» — державна компанія, що виконує ключову роль у реформуванні газового сектору та інтеграції на європейський ринок. Політичне керівництво держави після 2014 року послідовно реалізує курс на деполітизацію енергетичного сектору, зменшення впливу олігархічних груп і впровадження

ринкових механізмів регулювання. Це стало важливим елементом демократичних реформ і передумовою інтеграції до енергетичної системи ЄС [17; 27; 30].

Енергетична безпека України має виразний міжнародний вимір. З одного боку, держава виступає транзитером енергоносіїв до Європи, з іншого — активно формує альянси з партнерами у сфері енергетики. Після 2022 року основними напрямками міжнародної енергетичної дипломатії України стали: інтеграція з енергетичним ринком Європейського Союзу (ENTSO-E, Energy Community); розвиток стратегічного партнерства зі США, Канадою, Норвегією та Польщею у сфері постачання LNG (скрапленого газу) та технологій енергоефективності; участь у ініціативі «Тримор'я», спрямованій на розвиток енергетичних і транспортних коридорів між Балтійським, Чорним та Адріатичним морями; розвиток відновлюваної енергетики та «зеленого» переходу, відповідно до європейського курсу REPowerEU; укріплення ролі України як майбутнього енергетичного хабу Центрально-Східної Європи.

Попри суттєвий прогрес, в Україні залишаються актуальними такі політичні проблеми у сфері енергетичної безпеки, як: недостатня прозорість енергетичних ринків і вплив приватних інтересів; низький рівень координації між державними інституціями; ризики корупції у сфері закупівель і тарифоутворення; політична нестабільність, яка ускладнює реалізацію довгострокових стратегій; руйнування енергетичної інфраструктури внаслідок військових дій. Для подолання цих викликів держава повинна продовжити реформування енергетичного управління на основі принципів відкритості, ефективності та європейських стандартів. Важливо також забезпечити стале фінансування програм енергоефективності та відновлення енергетичних об'єктів, зруйнованих війною [12; 14; 15].

Отже, політичні аспекти енергетичної безпеки України мають системний характер. Вони охоплюють як внутрішній рівень управління (державна політика, інституції, реформи), так і зовнішній рівень (міжнародна взаємодія, енергетична

дипломатія). Забезпечення енергетичної незалежності стало ключовим пріоритетом української влади після 2014 року, а після початку повномасштабного вторгнення 2022 року — фактором національного виживання. Політичні рішення в енергетичній сфері безпосередньо визначають не лише економічну стабільність, а й позиції України на міжнародній арені, формують її імідж як надійного партнера і відповідального учасника глобального енергетичного ринку.

РОЗДІЛ 2.

СТАН ТА ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

2.1. Еволюція енергетичної політики України: від пострадянської залежності до європейської інтеграції

Енергетична політика України пройшла складний шлях трансформації — від моделі, успадкованої від радянської централізованої системи, до сучасної концепції енергетичної незалежності та інтеграції з європейським енергетичним ринком. Зміна політичних режимів, економічних моделей та зовнішньополітичних орієнтирів безпосередньо впливала на формування державної стратегії в енергетичній сфері [3; 6].

Після здобуття незалежності у 1991 році Україна успадкувала значну частину інфраструктури колишнього СРСР, але при цьому залишалася енергетично залежною від Російської Федерації. Основна частина газу, нафти та ядерного палива надходила саме з РФ, а ціни й умови постачання часто використовувалися як інструмент політичного впливу. У 1990-х роках Україна намагалася зберегти транзитний статус і водночас шукала баланс між власними потребами та політичним тиском Москви. Енергетична політика мала переважно реактивний характер: держава реагувала на зовнішні загрози, але не мала комплексної стратегії розвитку енергосектору. Попри це, саме в цей період було створено базові інституції — Міністерство енергетики, НАК «Нафтогаз України», систему управління вугільною та електроенергетичною галузями. Проте значна частина рішень приймалася під впливом олігархічних груп, що гальмувало лібералізацію ринку й підсилювало енергетичну залежність від РФ.

Після Помаранчевої революції 2004 року Україна задекларувала курс на європейську інтеграцію, що передбачало реформування енергетичного сектору. Проте суперечності у політичних елітах і вплив російських енергетичних корпорацій перешкоджали системним змінам. Найбільш показовими стали так звані газові кризи 2006 і 2009 років, коли Росія припинила постачання газу, використовуючи енергетику як засіб шантажу. Ці події продемонстрували вразливість України через монопольну залежність від одного постачальника. У 2009 році Україна приєдналася до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства ЄС, що стало важливим кроком у напрямі гармонізації національного законодавства із європейськими нормами. Проте практична імплементація угод тривалий час залишалася на низькому рівні через політичну нестабільність [3; 40].

Анексія Криму та початок війни на Донбасі у 2014 році стали точкою неповернення для української енергетичної політики. Росія відкрито почала використовувати енергетику як зброю, поєднуючи економічний тиск із військовою агресією. У відповідь Україна розпочала масштабну трансформацію енергетичної системи, ключовими моментами якої стали: припинення імпорту газу безпосередньо з РФ (з 2015 року); диверсифікацію джерел постачання через реверсні поставки з країн ЄС; реформу газового сектору відповідно до Третього енергопакета ЄС; відокремлення транспортування газу від функцій постачання (створення ТОВ «Оператор ГТС України»); початок інтеграції електроенергетичної системи з європейською мережею ENTSO-E; розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) і впровадження «зеленого» тарифу. Політичне значення цих реформ полягало у відмові від моделі енергетичної залежності й переході до стратегії самостійності та євроінтеграції.

Після ухвалення Стратегії національної безпеки України (2020 р.) та оновлення Енергетичної стратегії до 2035 року Україна остаточно визначила енергетичну безпеку як основу державної політики. Одним із найважливіших

кроків стало підключення української енергосистеми до європейської ENTSO-E у 2022 році, що дозволило забезпечити стабільність електропостачання навіть під час масованих російських атак на енергетичну інфраструктуру. Паралельно розпочато реалізацію курсу на «зелений перехід», узгоджений із ініціативою ЄС Green Deal і програмою REPowerEU. Україна взяла на себе зобов'язання поступово зменшувати викиди CO₂, розвивати ВДЕ, підвищувати енергоефективність і залучати міжнародні інвестиції у «чисті» технології [31; 34]. Ці процеси мають не лише економічне, а й політичне значення: вони зміцнюють міжнародний імідж України як європейської держави, здатної проводити реформи, незважаючи на зовнішню агресію.

Таким чином, еволюція енергетичної політики України демонструє перехід від залежності до незалежності, від орієнтації на російський ринок до інтеграції у європейський енергетичний простір. Ключовим чинником цих змін стали політичні виклики, спричинені агресивною поведінкою РФ, що змусили Україну переосмислити власну роль у системі міжнародної безпеки. Сьогодні енергетична політика України є невід'ємною частиною її зовнішньополітичної стратегії, спрямованої на посилення національного суверенітету, розвиток співпраці з ЄС і створення сучасної, конкурентоспроможної енергетичної системи.

2.2. Вплив російської агресії на енергетичну інфраструктуру та безпеку України

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, спричинила безпрецедентну кризу в енергетичному секторі держави. Вперше в історії сучасної Європи енергетична інфраструктура стала цілеспрямованою мішенню військових дій, що поставило під загрозу енергетичну, економічну та гуманітарну безпеку країни. Російські

атаки на енергосистему мали на меті не лише знищення промислових об'єктів, а й зрив функціонування держави як цілісного організму, створення енергетичного колапсу та соціальної паніки. Це чітко демонструє, що енергетична безпека України сьогодні має воєнно-політичний вимір і є складовою загальної системи національної оборони [4; 41; 42].

Протягом 2022–2023 років РФ здійснила сотні цілеспрямованих ударів по енергетичних об'єктах України. Найбільших пошкоджень зазнали: теплові електростанції (ТЕС) у Харківській, Донецькій, Запорізькій, Київській і Дніпропетровській областях; гідроелектростанції (ГЕС), включно з руйнуванням греблі Каховської ГЕС у червні 2023 року; підстанції «Укренерго» та високовольтні мережі, що забезпечували транзит електроенергії між регіонами; об'єкти нафтогазової інфраструктури, зокрема сховища, нафтобази та магістральні трубопроводи.

За даними Міненерго України, станом на кінець 2023 року було зруйновано або пошкоджено понад 50% енергетичних потужностей країни. У пікові моменти (листопад–грудень 2022 року) Україна втратила до 70% генеруючих потужностей, що призвело до масштабних відключень електроенергії по всій території держави. Росія також активно використовувала ракетні та безпілотні атаки проти енергетичних об'єктів, намагаючись вивести з ладу системи передачі електроенергії та викликати «ефект ланцюгової реакції». Незважаючи на це, українська енергосистема продемонструвала високий рівень стійкості, що стало можливим завдяки оперативній реакції енергетиків, координації уряду та підтримці з боку міжнародних партнерів [44; 45; 46]. Окрім фізичних ударів, Росія активно застосовувала кібератаки проти енергетичної інфраструктури. Ще з 2015 року (атака BlackEnergy на «Прикарпаттяобленерго») Україна стала полігоном для кіберзлочинних груп, які пізніше повторили ці дії у 2022–2023 роках. Основні цілі атак — системи

диспетчерського управління, бази даних операторів енергоринків, мережеві сервери підприємств паливно-енергетичного комплексу. Зокрема, у 2022 році хакерська група Sandworm здійснила спробу вивести з ладу частину української енергосистеми через шкідливе ПЗ Industroyer2, однак спроба була відбита завдяки співпраці Держспецзв'язку, «Укренерго» та партнерів із країн НАТО. Таким чином, енергетична безпека України зазнала нового виміру загроз — кібернетичного, що вимагає формування комплексної системи захисту критичної інфраструктури на державному рівні. У відповідь на виклики уряд України розробив План дій з відновлення енергетичної інфраструктури, який включає три стратегічні напрями: 1. Екстрене відновлення зруйнованих об'єктів із залученням міжнародної технічної допомоги; 2. Підвищення стійкості енергосистеми через децентралізацію генерації (малі ТЕС, сонячні станції, мобільні котельні); 3. Інтеграція з європейською енергосистемою ENTSO-E для забезпечення стабільних перетоків електроенергії. У цьому зв'язку міжнародна спільнота надала Україні суттєву підтримку. ЄС, США, Канада, Японія та низка інших країн профінансували постачання трансформаторів, мобільних генераторів, ремонтного обладнання та палива. У рамках ініцітиви Energy Support Fund for Ukraine, започаткованої Європейською Комісією, до кінця 2023 року було акумульовано понад 400 млн євро на потреби українського енергосектору [28; 48]. Завдяки цим заходам Україні вдалося уникнути повного енергетичного колапсу навіть у найскладніші періоди, що стало прикладом унікальної стійкості держави у воєнних умовах.

Руйнування енергетичної інфраструктури, безумовно, мало значний соціальний і політичний ефект. Відключення електроенергії, обмеження теплопостачання та зростання цін на енергоносії спричинили зростання соціального напруження. Водночас держава зуміла запобігти гуманітарній катастрофі завдяки: введенню системи «Пунктів незламності» для забезпечення населення електрикою та теплом; впровадженню енергоощадних програм і

мобільної генерації; прозоровому інформуванню громадян через державні платформи. Ці дії дозволили зміцнити довіру громадян до влади, підвищити рівень солідарності суспільства та створити нову модель взаємодії між державою, бізнесом і населенням у кризових умовах.

Підсумовуючи, зазначимо, що російська агресія радикально змінила контекст енергетичної безпеки України. Енергетика перестала бути лише економічною галуззю — вона стала фронтом гібридної війни, у якій поєднуються військові, кібернетичні, інформаційні та політичні засоби впливу. Попри масштабні втрати, Україна довела здатність адаптуватися, відновлювати пошкоджені об'єкти, інтегруватися в європейський енергетичний простір і формувати нову стратегію стійкості, засновану на децентралізації, цифровізації та міжнародній співпраці. Таким чином, вплив російської агресії став не лише випробуванням, а й рушійною силою реформування енергетичної політики України, яка сьогодні спрямована на досягнення повної енергетичної незалежності та політичної самодостатності.

2.3. Державна політика та механізми зміцнення енергетичної безпеки в умовах війни

В умовах повномасштабної війни державна політика України у сфері енергетичної безпеки набула стратегічного значення. Питання енергетики перестали бути виключно технічними чи економічними — вони стали частиною національної оборони та дипломатії, визначаючи здатність держави функціонувати, протистояти агресії та підтримувати життєдіяльність суспільства. Основна мета державної політики в енергетичній сфері під час війни полягає у збереженні працездатності енергосистеми, мінімізації наслідків атак, забезпеченні громадян енергоресурсами та поступовому переході до нової, більш стійкої архітектури енергетичної безпеки [26; 39; 44].

Після початку повномасштабного вторгнення уряд і президент України ухвалили низку стратегічних рішень, спрямованих на посилення енергетичної безпеки. Ключовими документами у цій сфері є: Указ Президента України «Про заходи щодо посилення енергетичної безпеки держави» (2022 р.); План відновлення енергетичної інфраструктури України (2022–2023 рр.), затверджений Кабінетом Міністрів; Національний план з підвищення стійкості енергетичного сектору (підготовлений у співпраці з ЄС і Світовим банком); Оновлена Енергетична стратегія України до 2050 року (проект, 2024 р.), що передбачає післявоєнну відбудову та «зелений перехід». Ці документи визначають головні напрями державної політики: децентралізація енергогенерації, зміцнення кібер- та фізичного захисту енергетичних об'єктів, розвиток відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), поглиблення інтеграції з енергетичною системою ЄС, підвищення прозорості та ефективності управління сектором. В умовах війни державне управління енергетичним сектором набуло більш централізованого характеру. Головними суб'єктами реалізації політики є: Міністерство енергетики України, яке координує оперативні заходи з відновлення об'єктів і взаємодіє з міжнародними партнерами, Національна енергетична компанія «Укренерго», відповідальна за стабільність енергосистеми та інтеграцію з ENTSO-E, НАК «Нафтогаз України», що забезпечує енергопостачання та розвиток внутрішнього газового ринку, Державне агентство з енергоефективності, яке реалізує програми підтримки енергозбереження, Рада національної безпеки і оборони України (РНБО), яка координує стратегічні рішення у сфері критичної інфраструктури. Одним із важливих напрямів стало створення Координаційного штабу з енергетичної безпеки, що об'єднує представників уряду, енергетичних компаній та міжнародних партнерів. Цей орган займається плануванням відновлювальних робіт, розподілом ресурсів та контролем за використанням міжнародної допомоги.

Одним із ключових механізмів зміцнення енергетичної безпеки в умовах війни стала децентралізація виробництва енергії. Замість великих ТЕС і ГЕС, які є вразливими для ракетних ударів, держава стимулює розвиток локальних джерел генерації — міні-ТЕЦ, біоенергетичних установок, сонячних і вітрових електростанцій. Місцеві громади та підприємства отримують державну підтримку для встановлення автономних джерел живлення. Такий підхід дозволяє створити мережу енергетичних «островів», які здатні функціонувати незалежно навіть у разі масштабних пошкоджень центральної системи. Крім того, Україна активно впроваджує принципи «зеленого переходу», узгоджені з політикою ЄС Green Deal і програмою REPowerEU. У 2023–2024 роках відновлювані джерела енергії забезпечували до 12–15% виробництва електроенергії, і цей показник має тенденцію до зростання навіть у воєнний час. Міжнародна підтримка стала ключовим чинником зміцнення енергетичної безпеки України. Завдяки тісній співпраці з Європейським Союзом, США, Канадою, Японією, Норвегією та Світовим банком Україна отримала масштабну технічну, фінансову та технологічну допомогу. До основних механізмів міжнародної взаємодії відносять: Фонд підтримки енергетичного сектору України (Energy Support Fund for Ukraine) — фінансування ремонтів і закупівлі обладнання; Синхронізація з енергосистемою ENTSO-E — дозволила здійснювати експорт і імпорт електроенергії, стабілізуючи енергобаланс; Програми USAID та ЄБРР — модернізація розподільчих мереж, підтримка енергоефективності та цифровізації енергетики; Спільні проєкти з ЄС у межах ініціативи «Ukraine Facility» — фінансування відбудови критичної інфраструктури. Саме таким чином Україна поступово переходить від моделі «реактивної стабілізації» до стратегії стійкого розвитку енергетики, де інтеграція з ЄС розглядається не як допомога, а як рівноправне партнерство у сфері енергетичної безпеки Європи.

В умовах постійних кібератак і ракетних загроз одним із ключових

напрямів державної політики стало також підвищення кіберстійкості. Україна активно співпрацює з НАТО, ЄС та провідними ІТ-компаніями у створенні системи Smart Defense for Energy, що поєднує моніторинг, прогнозування атак і швидке реагування. Створено Національний центр кіберзахисту енергетичної інфраструктури, який координує роботу Держспецзв'язку, СБУ, «Укренерго» та приватних операторів ринку. Паралельно відбувається цифровізація управління енергосистемою — впроваджуються технології «розумних мереж» (smart grids), системи SCADA та автоматизовані диспетчерські центри.

Отже, державна політика України у сфері енергетичної безпеки під час війни зазнала якісної трансформації. Вона перейшла від моделі централізованого управління до адаптивної системи кризового реагування, орієнтованої на децентралізацію, цифровізацію та міжнародну інтеграцію. Запроваджені механізми децентралізація генерації, кіберзахист, залучення міжнародної допомоги, розвиток ВДЕ — створюють передумови для формування нової архітектури енергетичної безпеки, здатної протистояти військовим і гібридним загрозам. Таким чином, навіть у воєнний час Україна не лише захищає свою енергосистему, а й формує сучасну модель енергетичної політики, засновану на європейських принципах стійкості, інноваційності та незалежності.

2.4. Європейський та міжнародний досвід забезпечення енергетичної безпеки: уроки для України

У сучасних умовах глобальної нестабільності енергетична безпека перетворилася на один із ключових чинників світової політики. Держави, що успішно поєднують диверсифікацію джерел постачання, розвиток відновлюваних технологій і регіональну співпрацю, досягають високої стійкості своїх енергосистем. Досвід провідних країн Європи має особливе значення для України, адже її стратегічна мета — повна інтеграція в європейський

енергетичний простір і перехід до сталої моделі розвитку. Розглянемо досвід деяких європейських країн детальніше.

Німеччина: «Енергетичний перехід» (Energiewende). Німеччина є прикладом держави, що здійснила глибоку трансформацію енергетичної політики, зробивши ставку на відновлювані джерела енергії (ВДЕ) та скорочення залежності від імпорту викопного палива [49; 50]. Програма Energiewende, започаткована у 2011 році, передбачає поетапну відмову від атомної енергетики, зменшення викидів CO₂ та розвиток «зелених» технологій. До ключових особливостей німецької моделі: децентралізація генерації — підтримка малих і середніх енергетичних кооперативів; інвестиції в «зелену» інфраструктуру — сонячні та вітрові електростанції; державне субсидування інноваційних технологій; енергоефективність у промисловості та житловому секторі. Урок для України полягає в тому, що навіть у великих промислових державах перехід до сталої енергетики можливий за умови послідовної політичної волі, прозорих ринкових правил і залучення громадськості. Україна може адаптувати німецьку модель через стимулювання розвитку локальних ВДЕ та створення механізмів «зелених» інвестицій на рівні громад.

Польща є одним із найуспішніших прикладів у Центрально-Східній Європі щодо зменшення залежності від російських енергоносіїв. Після енергетичних криз початку 2000-х років Варшава взяла курс на диверсифікацію імпорту газу та нафти. Ключові кроки Польщі: будівництво LNG-терміналу в Свиноуйсце, який дозволяє імпортувати газ зі США, Катару та Норвегії; спорудження газопроводу Baltic Pipe, що з'єднує Польщу з норвезьким шельфом; інвестиції у власний видобуток вугілля та газу; розвиток енергоінфраструктури між Польщею, Чехією, Словаччиною та Литвою. Завдяки цим заходам Польща зуміла повністю відмовитися від імпорту російського газу у 2022 році. Для України польський досвід є показовим у частині диверсифікації маршрутів постачання та розвитку

LNG-інфраструктури. Україна може використати географічну близькість до Польщі для створення спільного енергетичного хабу та забезпечення постачання скрапленого газу через польські термінали.

Литва, Латвія та Естонія, які до 1990-х років були повністю інтегровані в енергосистему росії (BRELL), успішно реалізують стратегію повного від'єднання від російської енергомережі та приєднання до європейської системи ENTSO-E [50]. Ключові напрями балтійської стратегії: будівництво міждержавних енергомостів (NordBalt, LitPolLink, Estlink); впровадження європейських стандартів регулювання ринку електроенергії; створення резервних потужностей і сховищ енергії; регіональна координація енергетичної політики. Балтійський досвід особливо цінний для України, оскільки ці держави — малі за масштабом, але ефективні у плані енергетичної інтеграції. Синхронізація України з ENTSO-E у 2022 році є прямим продовженням балтійського шляху, а співпраця у межах ініціативи «Baltic Energy Market Interconnection Plan (BEMIP)» відкриває нові можливості для розвитку спільних проєктів.

Цікавим для України є досвід скандинавських держав — Швеції, Норвегії, Данії, Фінляндії, що демонструють приклад інтеграції енергетичної безпеки з екологічною політикою. Вони створили високоефективну модель постачання відновлюваної енергії, у якій 60–90% виробництва базується на гідро-, вітровій та атомній енергетиці. Особливості скандинавського досвіду: спільна енергетична біржа Nord Pool, що забезпечує регіональну інтеграцію; сталі державні інвестиції у «зелені» технології; енергетичний суверенітет через власні ресурси та спільні мережі резервування. Україна може використати цей досвід у розбудові регіонального енергоринку з ЄС, впровадженні гнучких тарифних систем і створенні енергетичних кластерів у відновлених регіонах після війни.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє визначити кілька ключових висновків, релевантних для українського контексту: 1. Диверсифікація джерел та

маршрутів постачання. Як показують приклади Польщі й Балтії, відмова від монопольної залежності є базовою умовою енергетичної незалежності. 2. Децентралізація генерації. Досвід Німеччини та Скандинавії підтверджує ефективність розподіленої енергетики для підвищення стійкості системи. 3. Розвиток відновлюваних джерел енергії. «Зелений перехід» є не лише екологічним, а й безпековим чинником, що зменшує залежність від імпорту. 4. Регіональна інтеграція. Балтійський і німецький приклади доводять, що участь у спільних ринках підвищує стабільність енергопостачання. 5. Інституційна стійкість. В усіх розглянутих державах ключову роль відіграють незалежні регулятори, чіткі правила ринку й політична передбачуваність.

Отже, європейський та міжнародний досвід свідчить, що енергетична безпека є результатом поєднання політичної волі, технологічної інноваційності та міжнародної співпраці. Для України ці приклади мають особливу цінність, оскільки доводять можливість досягнення енергетичної незалежності навіть у складних геополітичних умовах. Адаптація найкращих практик — диверсифікація постачань, розвиток ВДЕ, децентралізація та участь у спільних ринках — дозволить Україні не лише зміцнити власну безпеку, а й стати активним учасником європейської енергетичної політики після завершення війни.

РОЗДІЛ 3.

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ПРІОРИТЕТ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1. Енергетична безпека як чинник формування зовнішньополітичного курсу України

Післявоєнне відновлення України вимагатиме не лише реконструкції зруйнованої інфраструктури, а й глибокого переосмислення енергетичної політики держави. Повномасштабна війна довела, що енергетика — це не просто економічна галузь, а ключовий елемент національної безпеки, політичного суверенітету та міжнародної суб'єктності. Основне завдання післявоєнного періоду полягає у створенні нової, стійкої, децентралізованої та екологічно орієнтованої енергетичної системи, яка відповідатиме європейським стандартам і водночас враховуватиме специфіку українських умов [5; 27; 28]. Першочерговим пріоритетом держави стане відбудова зруйнованих енергетичних об'єктів — ТЕС, ГЕС, підстанцій, магістральних мереж, систем теплопостачання. Однак йдеться не лише про фізичне відновлення, а про структурну модернізацію з урахуванням сучасних стандартів стійкості та безпеки. План відбудови має ґрунтуватися на таких принципах: «Build back better» (відновлення з покращенням) — заміна застарілих технологій на більш ефективні та безпечні; енергоефективність усіх елементів інфраструктури; впровадження «розумних мереж» (smart grids) для гнучкого балансування навантажень; цифровий моніторинг систем енергопостачання. Для цього Україна повинна забезпечити залучення інвестицій міжнародних фінансових інституцій — ЄБРР, Світового банку, ЄІБ — та створити сприятливі умови для приватного бізнесу у сфері

відбудови енергетики.

1. Децентралізація енергогенерації та розвиток локальної енергетики. Війна показала вразливість великих централізованих об'єктів перед ракетними атаками. Тому післявоєнна стратегія України передбачатиме перехід до децентралізованої моделі енергопостачання, заснованої на регіональних і місцевих джерелах енергії. Держава має стимулювати створення енергетичних кластерів — об'єднань підприємств, громад і органів влади, які спільно виробляють, зберігають і споживають енергію. Особлива увага приділятиметься розвитку малої генерації: біогазові станції, сонячні панелі для громад, геотермальні установки, когенераційні системи на підприємствах. Такі проекти не лише підвищать енергетичну стійкість, а й сприятимуть економічній децентралізації, створенню робочих місць і зростанню локальних бюджетів [1; 5; 31].

2. «Зелений перехід» та кліматична політика. Одним із ключових напрямів є реалізація «зеленого переходу», узгодженого з Європейським зеленим курсом (European Green Deal). Україна вже взяла на себе зобов'язання скоротити викиди CO₂, збільшити частку ВДЕ та поступово перейти до вуглецево нейтральної економіки до 2050 року [27; 31; 32]. До основних завдань цієї політики відносяться такі: збільшення частки ВДЕ у структурі генерації до 30–35% до 2030 року; розвиток технологій водневої енергетики; розширення систем накопичення енергії (energy storage); підтримка наукових досліджень у сфері «чистої» енергетики.

Післявоєнна відбудова створює унікальну можливість для повної переорієнтації енергосектору на екологічно сталий розвиток, що відповідатиме європейським цілям і сприятиме залученню «зелених» інвестицій.

1. Європейська інтеграція та міжнародна кооперація. Інтеграція України до енергетичної системи Європейського Союзу є не лише технічним, а й політичним

процесом. Після синхронізації з ENTSO-E у 2022 році наступним етапом стане повна участь у внутрішньому енергетичному ринку ЄС, включно з: гармонізацією регуляторної бази; участю у системі торгівлі викидами ETS; інтеграцією до Європейського енергетичного союзу (Energy Union). Україна може відігравати роль регіонального енергетичного хабу, забезпечуючи транзит електроенергії, водню та біометану між Східною Європою та ЄС. Поглиблення співпраці з Польщею, країнами Балтії, Словаччиною та Румунією зміцнить регіональну стійкість і створить умови для формування єдиного енергетичного простору Центрально-Східної Європи [5; 28; 41].

2. Інституційна стійкість та реформи управління енергетикою. Післявоєнна відбудова вимагатиме посилення державних інституцій, відповідальних за енергетичну політику. Ключові напрями реформ: забезпечення незалежності регуляторів (НКРЕКП); цифровізація управління енергетичними процесами; прозорість у тарифоутворенні та ринковому ціноутворенні; боротьба з корупцією у сфері закупівель та розподілу енергоресурсів. Створення Національного центру енергетичної стійкості, який координуватиме дії уряду, бізнесу, громад та міжнародних партнерів, може стати основою нової архітектури управління енергетичною безпекою [4; 14; 26].

Таким чином, післявоєнна енергетична політика України має ґрунтуватися на принципах стійкості, децентралізації, євроінтеграції та екологічної відповідальності. Вона повинна не лише забезпечити фізичне відновлення енергетичної інфраструктури, а й створити нову модель розвитку, орієнтовану на інновації, безпеку та міжнародну кооперацію. Успішна реалізація цих стратегічних пріоритетів стане гарантією не лише енергетичної, а й політичної незалежності України, закріпить її статус як важливого партнера ЄС у сфері енергетики та безпеки.

3.2. Європейська інтеграція та енергетична дипломатія у формуванні енергетичної безпеки

Сучасна система міжнародних відносин дедалі більше визначається енергетичним фактором. Енергетика перетворилася на інструмент геополітичного впливу, а контроль над ресурсами, маршрутами постачання та інфраструктурою — на елемент зовнішньої політики держав. У цьому контексті формування енергетичної дипломатії України є ключовим чинником її інтеграції до Європейського Союзу та зміцнення позицій на міжнародній арені [2; 5; 10].

Під енергетичною дипломатією розуміють систему зовнішньополітичних дій держави, спрямованих на забезпечення її енергетичних інтересів у міжнародному просторі. Це включає участь у міжнародних переговорах, формування енергетичних альянсів, координацію політики з партнерами, а також захист національних енергетичних компаній і проектів за кордоном [11; 12; 14]. Для України енергетична дипломатія є невід’ємною складовою зовнішньої політики, оскільки: енергетичні ресурси безпосередньо впливають на національну безпеку, енергетичні ринки визначають економічну стійкість держави, участь у міжнародних енергетичних об’єднаннях відкриває доступ до технологій, інвестицій та політичної підтримки.

До основних завдань енергетичної дипломатії України на сучасному етапі можемо віднести: 1. Захист національних інтересів у сфері енергетики на міжнародних платформах; 2. Розвиток партнерства із ЄС, США, Канадою та країнами-членами G7; 3. Підтримку інтеграції українського енергоринку до європейського. 4. Протидію енергетичному шантажу з боку РФ; 5. Залучення інвестицій у відновлення та розвиток енергетичного сектору.

Енергетична дипломатія як окремий напрям почала формуватися після

2014 року, коли РФ використала енергетику як зброю політичного тиску. Відтоді енергетичні питання посіли центральне місце у зовнішньополітичній стратегії України. Ключову роль у цьому процесі відіграють такі інституції [22; 23; 45; 46]: Міністерство закордонних справ України (МЗС) — координує міжнародну енергетичну співпрацю, дипломатичні місії та участь у міжнародних переговорах; Міністерство енергетики України — веде технічні переговори, укладає міжурядові угоди, забезпечує виконання зобов'язань перед ЄС; РНБО України — визначає стратегічні пріоритети у сфері енергетичної безпеки; НАК «Нафтогаз України» і НЕК «Укренерго» — виступають представниками держави у міжнародних проєктах і ринкових ініціативах; Парламентський комітет з енергетики та ЖКГ — здійснює контроль і формує правову основу енергетичної політики.

Після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом у 2014 році Україна офіційно взяла курс на гармонізацію енергетичного законодавства та інтеграцію до енергетичного ринку ЄС [27; 28; 33]. Це стало основою її європейського енергетичного вектору. Можемо виділити такі ключові напрями співпраці з ЄС: Синхронізація енергосистеми з ENTSO-E (2022 р.) — технічна інтеграція, що забезпечує стабільний імпорт та експорт електроенергії; участь у Енергетичному Співтоваристві ЄС — правова адаптація та спільні політики у сфері ринку, конкуренції та екології; реалізація спільних проєктів «зеленого переходу» (REPowerEU, Hydrogen Partnership); Підтримка післявоєнного відновлення через Energy Support Fund for Ukraine та Ukraine Facility. Завдяки цьому Україна перетворюється з транзитної держави на активного учасника європейського енергетичного ринку, який не лише споживає, а й експортує енергію та технології.

Окрім європейського напрямку, Україна активно розвиває глобальні енергетичні партнерства. Вони охоплюють такі формати: США — стратегічне партнерство у сфері LNG, ядерної безпеки та модернізації атомної енергетики

(співпраця з Westinghouse); Канада — проєкти з водневої енергетики та передачі технологій; Норвегія, Данія, Швеція — спільні ініціативи з розвитку вітрової енергетики та морських електромереж; G7 і НАТО — координація політики енергетичної безпеки та кіберзахисту інфраструктури; ООН і Світовий банк — програми енергетичного відновлення й підвищення енергоефективності.

Таким чином, енергетична дипломатія стала важливим елементом міжнародного позиціонування України, який поєднує економічні, політичні та безпекові інтереси [2; 5; 6].

Повномасштабна війна з РФ радикально змінила роль енергетичної дипломатії. Вона стала інструментом міжнародної мобілізації підтримки, що дозволив залучити ресурси, технології та політичну солідарність партнерів. Україна ефективно використовує дипломатичні механізми для: міжнародного засудження енергетичного тероризму РФ; створення глобальної коаліції підтримки енергетичного сектору; ініціювання санкцій проти російського енергетичного експорту; інтеграції у спільні енергетичні ініціативи Заходу. Таким чином, енергетична дипломатія перетворилася на потужний інструмент захисту національних інтересів і посилення міжнародного авторитету України. Формування енергетичної дипломатії є одним із ключових напрямів зовнішньополітичної стратегії України. Вона дозволяє поєднати економічні та безпекові цілі, залучати міжнародну допомогу, протидіяти агресії РФ та забезпечувати інтеграцію до європейського простору.

Отже, у контексті євроінтеграції енергетична дипломатія України виконує подвійну роль: як інструменту захисту енергетичного суверенітету та як механізму політичного зближення з ЄС і країнами Заходу. Подальший розвиток цього напрямку має ґрунтуватися на професіоналізації дипломатичного корпусу, створенні спеціальних підрозділів енергетичної дипломатії в МЗС та розширенні міжнародної участі України у глобальних енергетичних ініціативах.

3.3. Інноваційні та технологічні орієнтири енергетичної безпеки України

У ХХІ столітті технологічний розвиток став одним із ключових чинників забезпечення енергетичної безпеки держав. Інновації в енергетиці — це не лише про нові джерела енергії, а про зміну самої моделі функціонування енергосистеми, яка має бути гнучкою, цифровізованою та екологічно сталою. Для України, що перебуває у процесі відновлення після масштабної війни, технологічний аспект енергетичної політики набуває стратегічного значення. Йдеться не лише про відбудову зруйнованої інфраструктури, а про створення нової енергетичної архітектури, заснованої на інноваційних рішеннях і сучасних стандартах ЄС [27; 28; 33].

Цифровізація є базовим напрямом модернізації енергосистеми України. Вона охоплює впровадження «розумних» технологій управління енергопотоками, моніторингу споживання, прогнозування навантажень та оптимізації витрат. До основних напрямів цифрової трансформації енергетики відносимо: створення Smart Grids (розумних мереж), які автоматично реагують на зміни попиту й пропозиції; впровадження SCADA-систем для дистанційного контролю генерації та розподілу електроенергії; розвиток цифрових платформ управління енергоринком; використання Big Data та штучного інтелекту для прогнозування споживання; запровадження «цифрового двійника» енергосистеми для моделювання аварійних сценаріїв. Такі технології дозволять підвищити стійкість енергетичної інфраструктури, мінімізувати наслідки кібератак і збоїв, що є особливо важливим у воєнний і післявоєнний періоди [16; 41].

ВДЕ є ключовим напрямом енергетичної трансформації України та одночасно інструментом зміцнення її енергетичної незалежності. Після

руйнувань, завданих війною, саме мала та середня генерація на базі ВДЕ має стати ядром нової енергосистеми. Основні технологічні пріоритети: сонячна енергетика — розвиток домашніх та муніципальних СЕС; вітрова енергетика — особливо в південних і західних регіонах; біоенергетика — виробництво біогазу, біометану та біопалива для аграрних регіонів; малі ГЕС — як джерела резервної енергії у гірських районах.

Додаткову роль відіграють системи накопичення енергії (energy storage), які забезпечують стабільність роботи мереж у пікові періоди. Україна може розвивати цей напрям за підтримки ЄБРР і ЄІБ через механізми Green Recovery Investment Plan [14; 15; 19].

1. Воднева енергетика як стратегічний пріоритет. Водень визнається «паливом майбутнього», здатним замінити природний газ у промисловості, транспорті та енергетиці. Україна має високий потенціал для розвитку водневої економіки, особливо в контексті партнерства з ЄС. До переваг України віднесемо: розгалужену газотранспортну інфраструктуру, придатну для транспортування водню; наявність природних підземних сховищ; потужний науково-технічний потенціал; географічне розташування між ЄС і Чорноморським регіоном.

У 2020 р. підписано Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС щодо стратегічного партнерства у сфері водню, який передбачає: створення єдиної водневої стратегії України; пілотні проекти у сфері «зеленого водню»; експорт водню до ЄС через українську ГТС. Розвиток водневої енергетики може стати одним із флагманських напрямів української енергетичної дипломатії, відкриваючи доступ до інвестицій і технологій [32; 33; 15]. Для забезпечення технологічного прориву Україна має розвивати власну інноваційну екосистему у сфері енергетики. Йдеться про створення науково-дослідних центрів, інкубаторів стартапів, лабораторій і технопарків. Перспективні напрями досліджень: нові матеріали для сонячних панелей і батарей; технології уловлювання та зберігання вуглецю (CCS); системи гібридної енергетики;

розвиток енергоефективного будівництва та «розумних» міст (smart city). Інтеграція університетів, бізнесу та державних структур у межах програм Horizon Europe, Digital Europe та Innovation Fund сприятиме формуванню національного науково-технологічного простору, здатного забезпечити довгострокову енергетичну безпеку [37; 38; 20].

В умовах гібридної війни кіберзахист енергосистем є одним із пріоритетних напрямів безпеки. Кібератаки на енергетичні об'єкти (зокрема на «Укренерго» у 2015–2016 рр.) довели вразливість системи управління. Для підвищення стійкості можливо здійснити такі кроки: створення Національного центру кіберзахисту енергетики; розробка стандартів кібербезпеки для енергетичних компаній; підготовка фахівців з енергетичного ІТ-захисту; міжнародна координація дій у межах НАТО та ЄС.

В цілому, інтеграція кібербезпеки у всі рівні управління енергетикою є передумовою для створення сучасної, технологічно захищеної енергосистеми України [16; 20; 41].

Таким чином, інноваційний розвиток енергетичного сектору України є ключовим фактором її національної безпеки, економічної стійкості та міжнародного авторитету. Застосування новітніх технологій — від цифрових рішень до водневої енергетики створює можливості для формування нової парадигми енергетичної безпеки, заснованої на незалежності, екологічності та інтеграції в європейський простір. Технологічні орієнтири України мають бути спрямовані на створення власної інноваційної бази, здатної забезпечити конкурентоспроможність держави у глобальній енергетичній системі XXI століття.

3.4. Перспективи формування енергетично незалежної України у післявоєнний період

Післявоєнний період відкриває для України можливість створити нову модель енергетичної системи, яка буде стійкою, децентралізованою та незалежною від зовнішнього політичного тиску. Масштабні руйнування енергетичної інфраструктури під час війни продемонстрували вразливість існуючої системи, але одночасно сформували підґрунтя для її модернізації за сучасними технологічними та європейськими стандартами. Перспективи формування енергетичної незалежності базуються на політичних, економічних і технологічних процесах, що вже зараз визначають майбутнє галузі [47]. Одним із ключових напрямів є поглиблення інтеграції України в енергетичний простір Європейського Союзу. Синхронізація з ENTSO-E у 2022 році стала важливим кроком для створення єдиного європейсько-українського ринку електроенергії. У післявоєнний період інтеграція передбачатиме гармонізацію нормативно-правової бази, ринкових механізмів, тарифної політики та технічних стандартів, що дасть змогу забезпечити стабільність енергопостачання, залучити інвестиції та підвищити рівень конкуренції в секторі [50].

Водночас, стратегічний потенціал має прискорений розвиток відновлюваних джерел енергії, які довели свою ефективність і стійкість у воєнних умовах. Децентралізована генерація на основі сонячної, вітрової, біоенергетичної та малої гідроенергетики здатна мінімізувати наслідки можливих атак і забезпечити енергопостачання навіть у критичних ситуаціях. Для післявоєнної України важливим буде створення локальних енергетичних кластерів, розширення мережі мікрогенерації, а також впровадження програм енергоефективності на рівні громад [48]. Окрема перспектива — розвиток водневої енергетики, що поступово стає стратегічним напрямом співпраці між Україною та Європейським Союзом. Україна має сприятливі природні умови для виробництва зеленого водню, а також можливості для використання існуючої

газотранспортної інфраструктури для транспортування водню до ЄС [46]. Після війни воднева стратегія може стати одним із ключових елементів енергетичної дипломатії та економічного розвитку. Важливим напрямом є модернізація енергетичної інфраструктури. Післявоєнна відбудова має передбачати не просто ремонт зруйнованих об'єктів, а повну реконструкцію за принципами стійкості та цифровізації [52; 54; 57]. Серед пріоритетів — впровадження Smart Grids, систем накопичення енергії, кіберзахисту енергетичних об'єктів та інтелектуального управління енергосистемою. Такі технології дозволять швидко відновлювати роботу енергетики у разі пошкоджень та значно підвищать рівень енергетичної незалежності [54; 57].

Нарівні з технічними аспектами важливу роль відіграє інституційне реформування сектору. Післявоєнний розвиток потребує ефективної координації між державними органами, незалежного регулювання, прозорості ринку та боротьби з монополізацією. Удосконалення моделей управління енергетикою, підвищення ролі громад та місцевого самоврядування в реалізації енергетичних проєктів створюють основу для довгострокової стійкості системи [55].

Енергетична незалежність України тісно пов'язана з міжнародним партнерством. У післявоєнний період прогнозується значне залучення іноземних інвестицій для модернізації енергетики, фінансування відбудови, відкриття нових виробничих потужностей у сфері ВДЕ та водневої енергетики. Співпраця з ЄС, країнами G7, міжнародними фінансовими інституціями та енергетичними агентствами стане основою для реалізації масштабних проєктів, які сприятимуть переходу до стійкої енергетичної системи [54; 55]. Таким чином, перспективи формування енергетично незалежної України у післявоєнний період ґрунтуються на комплексній модернізації інфраструктури, диверсифікації джерел енергії, розвитку відновлюваних та водневих технологій, реформуванні сектору та посиленні міжнародного партнерства [46]. Реалізація цих напрямів дозволить створити сучасну енергетичну модель, орієнтовану на європейські

стандарти, високу стійкість і незалежність від зовнішніх політичних впливів.

Таким чином, визначено, що розвиток інноваційних та технологічних орієнтирів є ключовим чинником формування сучасної моделі енергетичної безпеки України. Цифровізація енергетичного сектору, впровадження Smart Grids, розвиток відновлюваних джерел енергії, водневих технологій, систем накопичення енергії та кіберзахисту є тими напрямками, які здатні забезпечити стійкість, ефективність та автономність енергосистеми. Розвиток інноваційних рішень дозволяє мінімізувати ризики, пов'язані з руйнуваннями інфраструктури, і забезпечує гнучкість енергетичних мереж навіть в умовах зовнішніх загроз. Використання сучасних цифрових технологій робить енергосистему більш керованою, прогнозованою та здатною швидко відновлюватися після аварій чи атак. Водночас розвиток ВДЕ та водневих технологій відкриває можливості для довгострокового переходу до екологічно чистої та низьковуглецевої енергетики. Загалом інноваційно-технологічний напрям є фундаментально важливим для майбутньої енергетичної моделі України. Саме впровадження новітніх технологій здатне забезпечити стійку трансформацію енергетичного сектору, зміцнити його незалежність, а також підвищити конкурентоспроможність і відповідність європейським стандартам. Таким чином, інновації та технологічні рішення формують основу для довгострокової енергетичної стійкості України у післявоєнний період[52-55;57].

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теми «Енергетична безпека як фактор зовнішньої політики України в умовах російської агресії» було доведено, що енергетична безпека є не лише складовою економічної політики держави, а одним із ключових елементів її національної безпеки, зовнішньополітичної стратегії та міжнародного позиціонування. Сучасні виклики, спричинені повномасштабною агресією російської Федерації проти України, висвітлили критичну залежність між енергетичною стабільністю та політичною стійкістю держави. В умовах війни енергетика стала об'єктом системних атак, економічного шантажу й політичного тиску, що перетворило питання енергетичної безпеки на стратегічний пріоритет зовнішньої та внутрішньої політики України.

Таким чином, сутність поняття енергетичної безпеки розглянуто у контексті політичної науки як системну категорію, що поєднує економічний, екологічний, технологічний і безпековий виміри. Доведено, що в умовах глобальної конкуренції за ресурси енергетична безпека стає визначальним чинником геополітичного впливу держави. Проаналізовано основні етапи формування енергетичної політики України. Визначено, що з моменту здобуття незалежності держава поступово еволюціонувала від сировинної залежності від РФ до інтеграції у європейський енергетичний простір. Ключовими подіями стали участь у Енергетичному Співтоваристві ЄС, реформа газового сектору та синхронізація енергосистеми України з ENTSO-E у 2022 році. Розкрито вплив російської агресії на енергетичну безпеку України. Встановлено, що збройні удари по енергетичній інфраструктурі, спроби маніпуляцій газовими контрактами та блокування експорту є частиною стратегії гібридної війни. Водночас ці виклики стали поштовхом для прискорення реформ, розвитку ВДЕ, децентралізації енергосистеми та зміцнення міжнародних партнерства. Досліджено європейський і міжнародний досвід забезпечення енергетичної

безпеки. Приклади Німеччини, Польщі, країн Балтії та Скандинавії доводять, що успішна енергетична стратегія базується на диверсифікації, «зеленому переході», регіональній інтеграції та інституційній стабільності. Цей досвід є надзвичайно корисним для України, яка прагне створити власну модель енергетичної стійкості. Визначено стратегічні пріоритети енергетичної політики України у післявоєнний період. Серед них — модернізація інфраструктури за принципом *build back better*, децентралізація генерації, «зелений перехід», цифровізація та інтеграція до енергетичного ринку ЄС. Ці напрями утворюють основу для нової архітектури енергетичної безпеки держави. Розкрито роль енергетичної дипломатії у зовнішній політиці України. Енергетична дипломатія стала потужним інструментом міжнародного впливу, що дозволяє залучати політичну підтримку, інвестиції, технології та санкційний тиск на агресора. Її розвиток забезпечує політичне зближення України з ЄС, США, G7 і НАТО. Окреслено інноваційно-технологічні орієнтири енергетичної безпеки. Показано, що майбутнє енергетики України залежить від цифровізації, водневої економіки, розвитку *smart*-мереж, накопичувачів енергії, біоенергетики та систем кіберзахисту. Ці напрями визначають науково-технологічний базис нової енергетичної моделі держави.

Україна сьогодні перебуває на етапі глибокої трансформації свого енергетичного сектору. Війна, попри всі руйнування, стала каталізатором якісних змін — від залежності до самодостатності, від централізації до стійкої децентралізованої моделі. Зміцнення енергетичної безпеки — це не лише технічне чи економічне завдання, а ключ до політичної незалежності та міжнародного авторитету України. Лише поєднання інновацій, дипломатії, реформ і міжнародної кооперації забезпечить державі стабільне майбутнє в європейській спільноті безпеки та розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончар М. Геополітика енергетичної безпеки України. Київ: Стратегія XXI, 2020. 184 с.
2. Соловей О. Енергетична дипломатія України: сучасні тенденції. *Політичний менеджмент*. 2019. № 2. С. 55–67.
3. Власюк О. Національна економічна безпека: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2017. 312 с.
4. Дорошенко В. Енергетична безпека держави в умовах війни. *Науковий вісник ПУЕТ*. 2023. № 4. С. 22–31.
5. Литвиненко О. Енергетична політика ЄС: виклики для України. *Європейські студії*. 2021. № 3. С. 14–25.
6. Бурковський П. Енергетичні загрози Україні: аналітичний погляд. Київ: Центр Разумкова, 2022. 92 с.
7. Yergin D. The New Map: Energy, Climate, and the Clash of Nations. New York: Penguin Press, 2020. 512 p.
8. Stern J. The Future of Gas Markets in Europe. Oxford Institute for Energy Studies, 2019. 76 p.
9. Cherp A., Jewell J. The concept of energy security: beyond the four As. *Energy Policy*. 2014. Vol. 75. P. 415–421.
10. Kuzemko C. Energy Security, Governance and the EU. London: Palgrave Macmillan, 2018. 266 p.
11. International Energy Agency. Ukraine 2023 Energy Profile. Paris: IEA, 2023. 54 p. URL: <https://iea.org/reports/ukraine-energy-profile> (дата звернення: 20.08.2025).

12. International Energy Agency. World Energy Outlook 2023. Paris: IEA, 2023. 524 p. URL: <https://iea.org/weo> (дата звернення: 20.08.2025).
13. BP Statistical Review of World Energy 2023. London: BP, 2023. 70 p. URL: <https://bp.com/statisticalreview> (дата звернення: 20.08.2025).
14. World Bank. Ukraine Energy Resilience Assessment. Washington, 2023. 42 p. URL: <https://worldbank.org> (дата звернення: 21.08.2025).
15. UNDP. Ukraine Energy Security Report 2023. New York, 2023. 89 p. URL: <https://undp.org> (дата звернення: 21.08.2025).
16. NATO Energy Security Centre of Excellence. Annual Review 2023. Vilnius, 2023. 102 p.
17. Energy Community. Annual Implementation Report 2024. Vienna, 2024. 134 p.
18. OECD Energy Policy Review: Europe 2023. Paris: OECD, 2023. 176 p.
19. McKinsey. Global Energy Perspective 2024. New York, 2024. 87 p.
20. Deloitte. Energy Transition Outlook 2023. London, 2023. 112 p.
21. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 24.08.2025).
22. Про національну безпеку України: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 24.08.2025).
23. Про ринок електричної енергії: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 27–28. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення: 24.08.2025).
24. Про критичну інфраструктуру: Закон України 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 24.08.2025).

25. Енергетична стратегія України до 2035 року. Київ: Міненерго, 2017.
URL: <https://mev.gov.ua> (дата звернення: 25.08.2025).
26. Стратегія енергетичної безпеки України. Київ: РНБО, 2022. 58 с.
27. European Commission. European Green Deal. Brussels, 2019. 32 p.
URL: <https://commission.europa.eu/green-deal> (дата звернення: 25.08.2025).
28. European Commission. REPowerEU Plan. Brussels, 2022. URL: <https://commission.europa.eu/repowereu> (дата звернення: 25.08.2025).
29. EU Energy Security Strategy. Brussels, 2014. URL: <https://europa.eu> (дата звернення: 25.08.2025).
30. ENTSO-E. Continental Europe Synchronous Area Operational Reports. Brussels, 2023. URL: <https://entsoe.eu> (дата звернення: 25.08.2025).
31. IRENA. Global Renewables Outlook 2023. Abu Dhabi, 2023. 224 p.
32. Hydrogen Europe. Hydrogen Strategy Report 2023. Brussels, 2023. 66 p.
33. EU Hydrogen Strategy. Brussels, 2020. URL: <https://ec.europa.eu> (дата звернення: 25.08.2025).
34. BloombergNEF. Energy Outlook 2024. New York, 2024. 73 p.
35. PwC. Energy Transformation Review 2023. London, 2023. 58 p.
36. LIFE Programme. Climate and Energy Projects. Brussels, 2022.
37. Horizon Europe. Energy Cluster Report 2023. Brussels, 2023. 94 p.
38. EU4Energy Programme: Annual Report 2023. Brussels, 2023.
39. Strategy XXI Centre. Energy Security of Ukraine. Київ, 2022.
40. Razumkov Centre. Energy Policy of Ukraine: Analytical Report. Київ, 2023.
41. Atlantic Council. Energy Security in Europe: 2023 Outlook. Washington, 2023.

42. Chatham House. European Energy Security Analysis. London, 2023.
43. Institute for the Study of War. Energy Infrastructure Impact Reports 2022–2024.
44. Ukrainian Energy Exchange. Аналітичні звіти. Київ, 2024.
45. НЕК «Укренерго». Звіти про роботу енергосистеми України за 2022–2024 роки. Київ: НЕК «Укренерго», 2024.
46. НАК «Нафтогаз України». Аналітичні матеріали. Київ: НАК «Нафтогаз України», 2023.
47. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. Річний звіт за 2023 рік. Київ: Держенергоефективності, 2023.
48. Київський інститут енергетичних досліджень. Аналітичні матеріали за 2023–2024 роки. Київ: КІЕД, 2024.
49. Energy Policy. Статті з енергетичної безпеки за 2018–2024 рр. – Amsterdam: Elsevier, 2018–2024.
50. Energy Strategy Reviews. Оглядів дослідження за 2020–2024 рр. –Amsterdam: Elsevier, 2020–2024.
51. Бобров Д.В. Енергетична безпека України в умовах гібридної війни. *Стратегічна панорама*. 2021. № 2. С. 45-54.
52. Жаліло Я.А., Собкевич О.В. Енергетична безпека як складова національної безпеки України. Київ: НІСД, 2020. 96 с.
53. Мельник Л.М. Роль енергетичної дипломатії у зовнішній політиці України. *Наукові записки Інституту політичних і енергетичних досліджень НАН України*. 2022. № 3. С. 112-121.
54. Національний інститут стратегічних досліджень. Енергетична безпека України: аналітична доповідь. Київ, 2023. 101 с. URL: <https://niss.gov.ua> (дата

звернення: 11.09.2025).

55. Центр Разумкова. Енергетична політика України в умовах повномасштабної війни: аналітичний звіт. Київ, 2022. 88 с. URL: <https://razumkov.org.ua> (дата звернення: 11.09.2025).

56. Укрінформ. Енергетична безпека України: виклики та перспективи після 2022 року. 2023 URL: <https://www.ukrinfom.ua> (дата звернення: 11.09.2025).

57. Міністерство енергетики України. Звіт про стан та перспективи розвитку енергетичного сектору України у воєнний та післявоєнний період. Київ, 2024. URL: <https://www.mev.gov.ua> (дата звернення: 11.09.2025).